

Kot gimnazijec sem precej občeval s Cankarjem. Cankar je bil tedaj precej nihilističnih nazorov, cenil je Nietzscheja, bil je »der Geist, der stets verneint«. S spoštovanjem pa je omenjal svojega učitelja prof. Levca, ki mu je priznaval vpliv tudi v literarnem oziru. Cenil je zelo, in to tudi v poznejših letih, na Dunaju in potem, ko se je vrnil z Dunaja domu, sedanjega prošta Kalana. Znano je, da je priznaval prvenstvo med našimi prozaiki Janzeu Trdini.

Ko je prišel Cankar pozneje na Dunaj ter se je vpisal na filozofijo, šlo mu je skrajno trdo. Pisal je feljtone v igralni sobici kavarne »Wien«, nasproti univerze, v zaduhlem lokalu, nasičenim s plinom, kjer so kvartali izvoščki, postreščki in dijaki. Prebil je tu ves čas — nekaj časa ni imel niti stanovanja. Ko sem prišel kot jurist na Dunaj, je bil Cankar že zaposlen po par ur na dan v uredništvu dr. Grafove »Information«. Ostal pa tu ni dolgo. Stanoval je v Ottakringu v Lindauerstraŕe pri družini Löfflerjevi v temnordeče poslikanem kabinetu. Navzel se je čisto dunajskega duha, rad je poantiral nemščino malo po dunajsko, živel pa je bolj zase v Ottakringu, vendar je prihajal tudi v literarno družbo Zupančičevo in drugih, v kavarno Beethoven in budjeviško pivnico na Alserstraŕe. Takrat je zelo čislal Maeterlincka, Multatulija in tudi Altenberga itd. Večkrat se je odpravljal z Dunaja, enkrat tudi v Gorico, pa

le ni mogel stran; držale so ga vse mogoče vezi; privadil se je dunajskemu zraku in Ottakringu. Ko se je vrnil domu, je šel za nekaj časa tudi v Sarajevo k bratu Karlu ter bil gost nadškofa Stadlerja. Leta 1907., ko je bila uveljavljena splošna in enaka volivna pravica, sem sedel neki večer v kavarni z Etbinom Kristanom v literarnem razgovoru. Kristan je dejal, da išče kandidatov izmed inteligence za socialno demokracijo. Omenil sem mu, nič posebnega misleč, Cankarja. Kristan se je misli poprijel ter mu je res pisal. Prišel sem čez nekaj tednov zopet na Dunaj. V pogovoru sem spomnil Cankarja tudi na njegovo kandidaturo, ki je Cankarja prav presenetila, kar sem takoj spoznal. Odrezal pa se je po svoji navadi nekako: Zakaj ne bi kandidiral, saj vsak »tepec« lahko. In res je kandidiral. Bil je Cankar gotovo socialist po čuvstvu, bil je opozicijski duh, sovražil je »rodoljubarstvo« in plehke fraze, ki se sedaj širijo bolj kot so se kdaj, bil je s srcem na strani ubogih in zatiranih; saj je živel vedno med njimi in je sam okusil bedo; če je bil socialni demokrat po razumu, pa dvomim. Ljubil je resnico in lepoto, ljubil pravo, čisto, ekskluzivno Slovenstvo, sanjal o svoji Vrhniki in zvonu Sv. Trojice, nad vse pa je ljubil čisti slovenski jezik — kakor Turgenjev svojo ruščino — ter ga je bogatil samega iz sebe, iz njegove lastne moči in svoje notranje globine v Prešernovem smislu.

Iz pisem Ivana Cankarja.

Priobčil msgr. Karol Cankar.

Dunaj, 11. XI. 1896.

... Š.—u povej glede mojega nastopa pri »brucuskem večeru« to-le: Ako je zavzemal on do mene tako stališče, kakor so ga nedavno zavzeli Slovenjani, tedaj to ni noben kompliment zanj, zakaj poslednjim so se smejali vsi pametni ljudje — a la Eller, Govekar, Zupančič, Vidic itd.; škoda, da vseh ni bilo pri seji, temveč samo Eller; drugi so zvedeli vso stvar še-le pozneje, na kar smo sklenili, da nihče izmed nas ne vstopi v Slovenijo, ker nas prav nič ne mika, med tepci sedeti. Ako bi se bili vsi častiti Slovenjani vzdignili proti meni samemu, tedaj bi se prav lahko mislilo, da sem se blamiral. Toda na moji strani so bili vsi, ki res kaj znajo in razumejo, proti meni pa seveda vsi navdušeni živio-kričači, katere mori zavest, da

sami ne morejo ničesar, da so samo velike, napihnjene ničle. Kaj sem takrat pravil, sem Ti že v jednom stavku povedal, če se ne motim. Ves večer se je govorilo o »Sloveniji« s tako častjo, s takim občudovanjem, da mi je začelo silno presedati. »Ognjišče« in zopet »ognjišče«! Jaz sem prašal, kaj je prav za prav »Slovenija« doslej storila, da zasluži tako pijeteto. Nič, prav nič! Tisti naši stari pisatelji, s katerimi se bahajo, ker se sami s sabo ne morejo, se niso vzgójili v »Sloveniji«, temveč v svojem ožjem krogu, v katerem so čitali in se razgovarjali o literaturi. In kaj je v »Sloveniji« zadnja leta? Krokarija in pa zabavljanje na »te proklete farje«. Za resno politiko in za literaturo se ne briga živa duša. V dvorani »Slovenije« se tarokira in šahira, tu pa tam po-

gleda kdo kakšen časnik; bore malo jih je, ki bi razen »Naroda« še kaj čitali. In niti za tega se ne zmenj vsakdo. V kavarni, kjer je časopisov na izobilico — tam igrajo biljar in motijo s svojim hrupom še tiste, ki pridejo čitat. In to je naša inteligenca! To so bodoči — »rešitelji domovine«! »Literaren klub«, ki je pred letom mirno v Gospodu zaspal, je prenehal zato, ker je bil tako od muh, da se je njegovim članom smešno zdelo, če jih je kdo imenoval literate. Kar se je tam čitalo, se ni priobčilo nikjer in sicer zato ne, ker je vsakdo dobro vedel, da bi vstali uredniku lasje pokonci, ako bi mu poslal svoj »umotvor«... Torej take resnice sem povedal svojim navdušenim poslušalcem. Lahko si sam predstavljaš, kakšne so bile posledice. Ugovarjal mi ni nihče! Vsi v zadregi so se samo drug z drugim prepirali. Tu pa tam se je slišalo... »predrznost«, »infamnost« itd., kar seveda mene ni čisto nič ženiralo, ker družega nisem mogel pričakovati. A najmenitnejše je to, kar se je zgodilo drugi dan. Najbolj sta mi zvečer zabavljala G. in O. Drugo jutro pa je O. naročil Ellerju, da me prosi odpuščanja, ker je bil »nasekan« in je prepričan, da sem jaz pravo govoril. Isto je dejal G.: »Kaj hočeš, bil sem ,nagravžno trd', spil sem toliko in toliko vrčkov; ti si imenitno povedal, samo malo preostro!« — Iz tega moram sklepati, da je bila večina pijana! — Torej to vse razloži š.-u, in potem naj se prime za nos, da je »zavzemal proti meni isto stališče«, kakor junaki onega večera.

... Kaj se šepete o moji kritiki?¹ Nazadnje morda, da Bežek ni hotel nadaljevanja natisniti? Meni bi bilo ljubo, da bi ga ne hotel, zakaj to prokletu nadaljevanje mi preseda kakor jarem; in še zdaj se ga nisem odkrižal. Danes zvečer mislim napisati za kakšnih pet strani, pa bo ta sitnost enkrat pri kraju. — Uvodno povest mislim vsekakor pisati, četudi Bežku še nisem sporočil, da sem vsprejel ponudbo. In sicer mislim napraviti štiri krajše novele, vsako za tri številke, a pod skupnim naslovom; za eno samo nimam dovolj materije. Ali imaš kakšen večji latinski slovar? Jaz sem z naslovom v silni zadregi. Nemškega bi lahko napravil, a slovensko se sliši silno grdo... »Aus der Gesellschaft Ausgewiesene«... »Verstoßene«... »Nepripoznan«... »Brezpravne«... ali kaj takega. Pomačaj mi! To so namreč ženske, katere stoje iz katerega koli vzroka »izven družbe«, katere so takorekoč brez pravic, ne da bi kaj posebnega zakrivile... iz same nesreče; ženske, — to

je najboljše — za katere se živ človek ne briga, kakor bi jih ne bilo na svetu. »Verlorene« — to ni prav, zakaj nekatere so čisto poštene, v poštenu službi itd., a so vendar — pozabljene... Morda dobiš kakšen lep latinsk, ali, če kako moreš, slovensk naslov...

Dunaj, 23. XI. 1896.

... Dela imam čez glavo. V sedmih dneh moram poslati Bežku povest za tri številke — in jaz sem se še-le zdaj-le pripravil, da začnem pisati. In v vsaki številki mora biti najmanj deset do petnajst strani. Veseli me, da mi urednik toliko zaupa. Imel je že pred jednim mesecem povest »Kalni valovi«, katera bo obsezala vseh dvanajst številke, in vendar je prosil mene, naj pišem karkoli, četudi več povestic pod skupnim naslovom. Tudi Tavčar mu je ponudil neko dramo »Iz Amerike«, katera naj bi bila na uvodnem mestu. A iz tega ne bo zdaj nič. Govekar bo pisal tudi celo leto, vselej vsaj pet do deset strani. Bežka grozno hrulimo, naj vrže iz lista Pajkovo, Kodra, Dobravca e tutti quanti. Storil bo to, če mu piše Govekar celo leto in jaz od tretje številke dalje še drugo povest pod psevdonimom. Jaz bom to storil, zakaj potreboval bom denarja, če bom hotel živeti. Tudi pesmi bom poslal drugo leto, a take, da boš celo Ti usta odpiral. Zdaj imam tri. Sicer ne rečem, da so mojsterske, toda — »nove« so.

... Zdaj pa novico, katera naj te nikar preveč ne prestraši, in katero za zdaj še ne pravi nikomur! — Drugi teden se vpišem na univerzo! in sicer v moderno filologijo. Vzel bom romanske in slovanske jezike. S tem pa izgubim štipendijo. Torej moram pisati, veliko pisati, da si kaj prislužim. Doma ne pravi ničesar; kadar bo vse v redu, pisal bom sam obširno pismo. Jaz vem, da mi daš Ti popolnoma prav. Na tehniki sem bil kakšne desetkrat — in imel sem dovolj! Ni mi bilo dolgčas, ne, ampak naravnost gabilo se mi je. Prišel sem ven čisto neumen, zdelan, slabe volje, in to že zdaj, ko vsa stvar prav za prav ni tako težka. Naj bo, kakor hoče; upam, da izgubil se ne bom; na službi mi ni ležeče, pač pa nekoliko na »časti«, ker bi mi dejali vsi častiti kritiki: »izprijen tehnik«; in to bi bil, ko bi ostal tam. Tako je torej ta reč.

... V našem klubu ni nič posebnega. Slovenjani so mu grozno gorki. Na našo žalost je odšel Eller domu na Koroško in se ne vrne najbrže pred Veliko nočjo. Škoda! To je najblažja duša na svetu. Izgleda kakšen brigant, toda je nenavadno pohleven človek. Predno je odšel, smo se dali fotografirati. Da Ti vsaj nekoliko povrnem, pošljem

¹ Kritika o A. Aškercu v »Lj. Zv.«

svojo fotografijo Tebi; morda Te bodo zanimali ti obrazi, od katerih so nekateri vsekakor precej bedasti. Göstl s svojimi velikanskimi, suhimí nogami, poleg malega, bolehnega Jančarja, — filisterski Vidic (grozno priden človek, zmirom študira slovansko jezikoslovje in literaturo), — bedasti Škrjanec, patetični Majaron, zabavljivi in ponosni Govekar, pohlevni Zupančič, plemeniti Eller, ki pravi, da je realist, a je največji idealist med nami — in domišljavi Cankar, ki snuje vse mogoče velike stvari, a še zmirom ne napravi ničesar — to je klub, kateremu se je udal Bežek tako popolnoma, da je pisal Govekarju: »Zvon' je vaš, samo če hočete. Aškerc, Cankar, Kette, Zupančič in Eller naj okupirajo poezijo popolnoma, Vi in Cankar pa prozo, kolikor le moreta; za znanstvene notice in za listek naj skrbe Vidic, Göstl in Jančar...« Torej vidiš, kako visoko smo zlezli. Lahko se »gifta« »literarni klub« Slovenije.

Dunaj, 18. I. 1897.

... Moje življenje je zares interesantno, po priliki tako, kakor pariških »bohemov«, če si že kaj čul o njih. Časih je prijetno, drugikrat pa spet neznosno, da bi skočil najrajši v Donavo. Morda mi ne boš verjel, ali resnica je: jaz se učim. Včeraj n. pr. sem presedel pri francoskih knjigah do treh po polnoči. To je prijetno, posebno tista utrujenost potem. Tudi italijansko slovnico sem že vzel skoro vso. Časih pa se prigodi, da presanjam ves dan in vso noč na zofi, brez jedi in cigaret. Takí so bili n. pr. moji božični prazniki. To me zelo jezi. Namesto da bi resnično delal, samo mislim in sanjam, kako bi delal. Pa to upam, da se bo spremenilo. Še ta teden pošljem... par podlistkov; slabih seveda: samo klepetanje. In to tudi drugače ne more biti. Kadar dobim kakšno lepo snov, zdi se mi je škoda, da bi jo dal kakšnemu dnevniku, in tako jo prihranim za pozneje... Kaj delam in kaj mislim delati, tega Ti ne bom pravil, ker je že vse preneumno z mojimi večnimi »načrti«. Pustim jih pri miru in pričnem rajši kar pisati; da se ne bodo rodili kakšni »štifelní«, o tem sem prepričan. V februarju prično izhajati v »Zvonu« moje povesti »Izobčenke«. Piši mi, kakšno se Ti bo zdelo. Pozneje pride tudi več pesmij pod naslovom »Dunajski večeri«. Ljudje se bodo najbrže jezili, a zastran mene se lahko vsi na glavo postavijo; za prolog naj jim služi romanca »Sulamit«, ki pride zdaž ali pa v marcu. Podpisal sem se spet drugače... Zdaž čitam francoskega dekadenta Maeterlincka v izvorniku. To je poezija temna, skrivnostna, eterična,

vsaj pijana od lepote. Zdi se mi, kakor bi bil zvečer v štefanski cerkvi, z njenim polumrakom, z velikanskimi, temnordeče poslikanimi okni, s črnimi kipi, globokimi, temnimi kapelami in krvavordečimi svetilkami, med ljudmi, ki se plazijo tiho okoli mramornih oltarjev, kakor sence...

... Sploh pa se nikar preveč ne brigaj za naše malenkostne politične spletke. To je vse grozno puhlo, brez vsacih posebnih smotrov, in vrh tega zelo nizko in malovredno. Vsi ti bleščeči programi, vse visokoteče fraze, vse to »bojevanje« in zmerjanje, — vse se rodi samo iz osebnih ozirov, iz različnih žaljenj in iz osvetoželjnosti, ali pa iz — mnogokrat nesvestnega — klečeplaztva in hlapčevstva; drugikrat spet iz slavoželjnosti in lakomnosti. Zapomni si, da vsak sovraži svoje nasprotnike, svojih prijateljev pa kljub temu ne ljubi, temveč skrbi samo zase. Ne verjemi živemu človeku, zakaj vsakdo se laže, četudi se časih tega niti ne zaveda ne... »S. L.« je ves poln navdušenja, ves otročji je, — ali tu ni nič realnega, nobenega jedra. Ne bo se dolgo obdržal, ker se ne razločuje dovolj od drugih strank. Moral bi nastopiti radikalno, oholo, prevzetno; bahati bi se moral in zatrjevati, da hoče razrušiti vse naše dosedanje gnile politične razmere in napraviti nov zarod, nove misli — in te misli, te ideje bi moral razložiti in oznanjati v bobnečih frazah; tako bi si dobil kar hipoma armado privržencev. Ni treba, da bi govoril resnico ali da bi spolnil, kar je obljuboval. Tega se od politikov sploh ne zahteva... Vidiš, tak list bi vstrajal pri nas. Zmirom kaj novega, nenavadnega, pretresljivega, zakaj naši živci si žele tega, ker gnijejo in se vsmrajujejo v naši slovenski mlaki... »S. L.« pa je pohlevno nastopil in pohlevno izgine...

... Zdaž sem še vedno v stadiju »čakanja« in pisanja. Samo da se pripravim in pošljem sem in tja kakšne podlistke, sem rešen. Ali zdaj pišem najmanj pet stvari naenkrat in ne odpošljem ničesar. Tako živim od dne do dne: zdaž deset, zdaž pet, zdaž dva krajcarja, in časih po par dni nič. Zadnjič sem dobil pet forintov in danes sem suh. Kupil sem tepec knjige. Ali je prav tako...

... Pisati bi Ti imel morda še veliko, pa ne pride mi takoj na misel: to je od tega, ker nimam cigaret... Sploh pa se mene ne smeš predstavljati poleg vse mizerije, da morda izgledam, kakor kakšen cigán. Nikakor ne! Jaz imam primerno dobro obleko, lepe kravate, čiste manšete in ovratnike, cele in krasno svetle čevlje, — skratka, nič zoper akademiško čast. Samo malo bolj suh in zelen sem in večje brke imam. To je vse...

Dunaj, 1. III. 1897.

Najprvo je treba opomniti, da še živim, in da se celo grozno veselim svojega življenja. Če bi imel malo več denarja, ne menjal bi z nikomur. Temu pa je vzrok, da sem nenavadno zadovoljen s samim seboj, četudi priznavam, da sem spred in zad olepljen z najrazličnejšimi slabostmi. In ravno te slabosti so mi neusahljiv vir veselja in razigranosti... Zadnjič sem Ti enkrat opomnil, da si predstavljaš dunajsko življenje preveč idealno. Nesramna laž to od mene! Nikdar si ga ne moreš predstavljati dovolj idealnega; — samo treba je, da je človek tako ustvarjen, da vidi lepoto (mislim jo v najširšem pomenu) in življenje tam, kjer zapazi filister samo dolg nos in veliko hišo. In Ti veš, da sem jaz tako ustvarjen. Iz vsake stvarice dobim kaj zanimivega in novega. To pa me obvaruje, da ne dobim bledice od slabe volje in čemernosti... Zdaj-le n. pr. sem kosil: za tri solde črnega kruha. In verjemi, da nisem prav nič na slabšem, kakor sem bil predvčerajšnjim, ko sem večerjal za tri forinte. Sicer ne tajim, da me obide časih strašna melanholija; ali jaz se je ne branim, ker je njen rezultat navadno pesem ali pa kakšen lep načrt... Kako sem se z vso dušo zakopal v to dunajsko življenje! Tukaj je zrak ves drugačen, vse je širje in slobodnejše, in zato se razširi tudi obzorje. Opomniti pa je seveda treba, da kdor prej ni imel nobenega obzorja, se mu tudi nič razširiti ne more. Naravno!

Kakor veš, je zdaj G. »Narodov« urednik. Zadnjič sem mu poslal štiri črtice, ali ko je Bežek to zvedel, vzal jih je za »Zvon« in mi poslal po »Narodni tiskarni« 10 fl. naprej. Z njim sem se namreč sprl, ker mi je pisal, da si je predrznil nekatere moje stvari »popravljeni«. Jaz sem takoj na to zahteval, naj mi pošlje nazaj, kar sem mu poslal (1. poglavje daljše povesti), ali on neče in me celo prosi in roti, naj mu pošljem nadaljevanje. Fiĝo! Jaz hočem, da se vse tako natisne, kakor sem napravil jaz, vse do najmanjše vejice.

»Kam plovemo?« piše velikošolec Majcen iz Gradca. Ta povest je grozansko štifel in priča demonstrativno o uboštvu v naši beletristiki. »Dolenc« niti posnemati in kopirati ne zna. Konkurrirati hoče z Govekarjem, pa niti Andrejčkovega Jožeta ni dosegel. Murnikova budalost ni nič boljša. Prvo poglavje je sicer imenitno, a naposled se vse razblini v gorostasno neumnost. Prvi dve štev. letošnjega »Zvona« so rešile samo pesmi in pa Foersterjev članek o dekadenci, čeprav ni — izviren. Vse to sem že čital v dunajskem odličnem časopisu »Die Zeit«. Ta list je najboljši, kar jih

doslej poznam. V politiki demokratičen, v znanosti napreden in zabaven, v veri lojalen, v literaturi skrajno modern. — Še en časopis je zelo zanimiv. To je monakovska »Jugend«. V nji se zbirajo moderni slikarji in risarji in hipermoderni pesniki. Iz nje diha pravo moderno življenje: ironija, sarkazem, zabavljanje; poleg tega mistična dekadentska poezija in bizarnost v risarijah. Podoben je »Simplicissimus«, ki pa je že preskrajen, da se skoro bliža karikaturi. Čital sem tudi s slastjo in razkošjem par modernih pesnikov: Richarda Dehmela in Maeterlincka. O tem bom pisal obširneje v »Narod«. — Ali si videl Funtkovo »Smrt« v Kn. knjižnici? Grozno! Jaz ga nalomim s cepcem v »Narodu«, tega bedaka, zastarelega formalista in jokavega pridigarja! — Murna je menda Aškerc okomplimentiral. Reci mu, da mu čestitam. Njegove pesmi, ki jih je poslal Zupančiču, mi niso ugajale. Starokopitne so vse. Krasna je samo ena (»Golobčka dva«). Kadar ga srečaš, reci da naj mi kaj piše. Svetuj mu, naj si kupi moderne nemške pesnike (n. pr. Richard Dehmel in Detlev v. Lilien-cron); profitiral bo več kakor iz desetih Gottschallov s Kleinpaulom vred. Poetike so samo za ljudi, kakoršen je Drganec, ki je zložil »Vido«. Iz teh pesmi, ki so tako malo moderne, kakor Umkov »Abuna Soliman«, ne zveni družega, kakor profesorska metrika...

Pulj, 22. VIII. 1898.

... Zdaj čitam Spinozo; jaz si nisem še na jasnem z njim, ker sem preštudiral šele majhen del; ali vtoliko me je vendar navdušil, da ga čitam z največjim veseljem. Drugega nimam in tudi ne potrebujem ne, ker imam tako svojih opravkov dovolj. — Za gledišče sem predelal Hamleta in zdaj ga vzame tudi Gabršček v »Salonsko knjižnico«; to je zame jako dobro, čeravno bo nagrada zelo malo nad ničlo; nekaj bo kljub temu in trud ni bil velik.

Zupančič mi je pisal dolgo pismo in poslal nekaj krasnih pesmi; istotako Valenčič, s tem razločkom seveda, da so njegovi verzi še zmirom tako negotovi in začetniški, kakor nekdanj. On potrebuje še mnogo časa; zdaj se naslanja na vse mogoče talente, na katere ravno naleti; te dni ga je okupiral zopet Kette, a malo prej Zupančič...

... Ti si predstavljaš, da spišeš lahko brez težave najlepšo novelo na svetu, in spisal jo boš. To je vse. Seveda si kaj tacega ne more predstavljati vsak tepec. Ko bi n. pr. jaz ne bil prepričan, da bo moja drama mojstersko delo, bila bi desetkrat slabša kakor bo v resnici; zakaj tisti dvom nad

»Kam plovemo?« je spisal hečko.

samim seboj bi me oviral pri vsaki besedi. Kadar človek preveč premišljuje, tehta in meri, napravi gotovo neumnost, — ker v tem slučaju prekorači suhi razum svoje meje; veliko boljše je, da jih prekorači svobodna fantazija. Umetnost prenese vse na svetu lažje, kakor suhoparnost in filistejsko natančnost. — Ni seveda treba, da bi bilo delo, kadar je enkrat dovršeno, v resnici mojstersko. Časih je celo čisto navaden štifel. A kar se dela z navdušenjem in samozavestjo, to ni nikdar izgubljeno in če ne koristi ljudem, koristi pa toliko bolj pisatelju samemu. Če je resničen talent, ne zaide že iz samega instinkta nikdar več v prejšnje máline... Če se ti ne bo posrečilo, kakor bi si želel ti sam, to nikogar nič ne briga. Spoznaj svoje napake na tihem, vpričo drugih pa jih zagovarjaj in brani. Tako se človek največ uči — jaz vem to!

Pulj, koncem avgusta 1898.

... Na »Jakoba Rudo« sem se v resnici spravil in upam, da bo do takrat končan, ko odidem od tukaj. To bo vendar enkrat nekaj, na kar bom lahko z opravičenjem ponosen. Kljub vsej poeziji bo žaloigra tako dramatična, da bo celo za slovenski oder dobra. V prenesenem pomenu bo vsebina razpad tihe, starodavne, sentimentalne poezije v hrupnem modernem življenju (pomisli n. pr. na nekatere kmečke družine, — ali če hočeš, celó na našo, kako je bila pred leti, časih o praznikih — in kakoršna je zdaj). Godila se bo na veliki posestvu, — recimo Karla Kotnika, — nedaleč od malega mesta. — Glavno je, da mi je obljubil Schwentner honorar zanjo že naprej in da dobim morda štipendijo od dram. društva, če bo intendantca zadovoljna. — Svoje poezije sem naposled vendar enkrat popolnoma uredil; zdaj so take, da me svoje prve knjige nikakor ne bo sram. V tisek pa pride že te dni. — »Jadac« je že pri Govekarju; pomisli, iz te stvari se je napravila morda moja najboljša črtica... Kakor vidiš, se krepko držim svoje navade: kadar sem v sitnostih, pišem največ in najlepše...

Dunaj, 9. I. 1899.

... Mene je začelo biti strah tega vagabundiranja in napravil mu bom konec. Vsi moji visokoleteči literarni načrti se lahko ponesrečijo in potem bi stal na suhem. Ne boj se, da bi se to kdaj zgodilo. Jaz se kažem mnogo bolj lahkomišelnega kakor sem v resnici in prenesem lahko več filistejskega študiranja kakor bi si kdo mislil...

Prazniki so bili tu precej pusti. Denarja ni imel nihče nič in denar igra pri nas na Dunaju naj-

večjo ulogo. Kadar se dva srečata — prve opombe se sučejo krog denarja; obrazi so termometri za stanje financ; tako n. pr. je obraz moj in Zupančičev že precej časa jako dolg in idealen. Na sveti večer in ob starem letu sva kuhala čaj; vzela sva na puš čaja, sladkorja, sira itd. Na vso srečo sva imela potice in Zupančič se je povspel celo do šunke. Nikar si ne predstavljal, da se držimo bogve kako kislo. Nasprotno. »Glej upanje hodi pred nami...« in neprestano pričakujemo denarja od vseh mogočih strani. Ne vznemirja nas čisto nič, da ga ni od nikoder. S hinavsko hladnokrvnostjo se tolažimo, da ga zapravimo tem pozneje, kolikor pozneje pride in da je to zavlačevanje celo jako dobro in koristno. Z dolgimi koraki merimo Ring in brundamo... »nema takve lule, nema takve búle ú cara, kakvu ima lulu, kakvu bulu Selimbeg...« Ubogi Muren je postal popolen pesimist in njegova brada je dobila krvavordečo barvo.

Da bi Ti vedel, koliko zdaj pišem! Za »Zvon« sem napravil troje novelic in pričakujem, da mi pošljejo v kakih štirinajstih dneh nekaj honorarja. O romanu, ki ga delam za »Matico«, sem Ti menda že opomnil. Ta stvar me jako veseli in pišem jo s popolno lahkoto, ker sem junak jaz sam. Do začetka tretjega dela pojde vse precej po resnici, — potem pa pride tragičen konec. Najboljši odstavki so filozofični in satirični. Pisan je brez poglavij, — kakor zbirka posameznih krajših spisov. In res bi lahko poslal vsacega posebej brez velicih popravkov kot feljton v »Narod« ali v »Slovenca«... Bamberg mi je pred štirimi dnevi pisal, da se moje pesmi tiskajo in da izidejo tekom tega meseca, vsekakor pred februarjem...

Dunaj, 24. XI. 1899.

... Kako čudno sem živel do pred kratkem, Ti res nečem opisavati, — to so bile kakor sanje. Ali strahovite!... No, zdaj si teh časov ne želim več nazaj. Dobil sem opravilo pri nekem listu,¹ — referat o jugoslovanskih stvarih. Prečitam na dan po deset časopisov in poročam, če je kaj interesantnega. To mi vzame kako poldrugó uro na dan, a plače imam za zdaj 35 fl. na mesec. Prosil sem na univerzi za poznejšo imatrikulacijo, ker čakam od Bamberga na honorar za novele, ki si jih čital. Jaz mislim torej, da bom odslej lahko vsaj kolikor toliko brez skrbi pisal in če Bog da, tudi študiral študirati moram, drugače postanem žurnalist kakor so že žurnalisti: brez pravega znanja, površen in duševno zanemarjen. Teга pa nočem, — zakaj

¹ Grafova »Die Information«.

v takem stanju bi se tudi v svojih poetičnih delih ne dvignil nikamor višje, ali pa bi morda celo propadal. — To je torej vse, kar se je godilo z menoj na zunanje. Posameznosti bi Ti bile sitne in neprijetne, kakor so bile meni, ko sem jih živel.

Dela imam vse polno, in sicer sem se zopet z vso navdušenostjo prijel dramatike. Na tem polju moram doseči, kar sem se namenil; moram napraviti nekaj mojsterskega. Četudi napredujem ravno v dramatikki presneto počasi, to nič ne de. Jaz mislim, da je ravno tukaj moj talent in moja moč. Veseli me, da Ti ugajajo moje novele. Ej, dragi, v kakšnem stanju sem jih pisal! Ni čudno, če so nekoliko fantastične. Ves zanemarjen, žalosten, jezen na ves svet, telesno tako zanič, da me je upijanila že čaša črne kave! Pa se je vendar rodil tak kerlc kot je Malhus!

Zdaj pripravljam našim filistrom še nekoliko mastnejšo jed; o Božiču bo morda pri kraju in dal Ti bom čitati, če se mi ne bo preveč mudilo. Obrcal sem vse slovensko naprednjaštvo, liberalnost, patrijotično navdušenost in globoko ljubezen do »preprostega« naroda. Naslov te komedije je »Za občni blagor«.

Ti pojdeš v semenišče? Jaz ne rečem nič; stori kakor Ti je drago. Kakšne misli imam jaz o teh stvareh, Ti je znano; če misliš Ti drugače, Ti ne bom prigovarjal. Ako pa napraviš ta korak iz materijelnih ozirrov, napravi ga! Jaz bi se rajši obesil. No, naposled boš imel lepo življenje in če se skladajo s Tvojim namenom tudi Tvoji nazori, potem Te samo blagrujem. V kratkem času si boš prižgal pipo v mirnem zavetišču, medtem ko sem jaz zase prepričan, da tega zavetišča ne bom nikoli našel. Kakor me je metalo doslej sem in tja, tako me bo metalo do konca. Stradanje je, mislim, enkrat za vselej pri kraju, ali miru ne bom imel nikoli. Bog vedi, kakšna je prihodnost; jaz se bojim, da je bil v primeri z njo ves dosedanji vihar samo lahen zefir...

Dunaj, 9. III. 1900.

... Jaz živim sedaj nekako mirno življenje, toda zadovoljen nisem čisto nič in pusto mi je bolj kakor kdaj prej. Zdaj namreč šele prav grenko čutim, kaj sem izgubil in zapravil v zadnjih par letih; vsega ne bo nikoli več nazaj. Prestal sem zadosti, a drugega nimam od tega kot nekaj bridkih izkušenj; dal pa sem za te izkušnje polovico svoje moči, ves svoj pogum in vso radost do življenja in do ljudi. Zdaj se mi ne ljubi nikamor in po cele tedne ne vidim znanega človeka, ker sem doma od jutra do večera. Pišem precej in mislim

da je dobro kar pišem. Za tiste novele, ki si jih čital, nisem dobil založnika. Bamberg mi je sicer svoj čas precej trdno obljubil, da jih vzame, poslal mi je celo 30 fl. naprej, toda naposled se je skujal. Nekdo jih je imel v roki, te novele, kar se je poznalo na nekaterih korekturah. Jaz mislim, da jih je pregledal in Bambergu ocenil moj prijatelj Funtek, urednik Laibacherice. Dve pošljem »Zvonu«, eno pa ne vem kam. Tudi »Životu« sem poslal te dni dvoje kratkih črtic. Daljše število črtic in kratkih essayev pripravljam za »Matico« in jih odpošljem morda že okoli Velike noči. Tako, vidiš, je moje delo. Sploh pa se zaradi literature ne razgrevam več tako kakor svoje dni. Prej sem se zmirom jezil nad lumpi in bedaki, ali zdaj sem uvidel, da ne more biti drugače kakor je in da je nespametno riniti z glavo skozi zid. Nič se mi ni zdelo nenavadnega, ko sem zvedel, da je n. pr. G. jako podel človek in da stoji globoko pod ceno, na katero sem ga že prej taksiral. Istotako me ni nič zbolelo prepričanje, da je Aškerc eden izmed najnevednejših med nevednimi in da nima več nobenega smisla za poezijo, medtem ko ga za druge stvari, v katere se meša, tudi prej ni imel. Celo tisto majhno razočaranje, ki sem ga doživel z Zupančičem, me ni preveč pretreslo. Upijanila ga je prva slava in zdaj se je pričel tam zanemarjati, kjer bi moral skrbeti zase, a tam, kjer tega ni treba, se spopolnjuje. Spopolnjuje se namreč v samozavesti, a nazaduje v svojih delih in v svojem resničnem izobraževanju. To so same žalostne stvari in še več jih je.

... Kakor že veš, se pečam zdaj tudi s politiko in lahko si misliš, da to ravno ne povzdiguje moje dobre volje. Ako praviš, da nisem ustvarjen za politika, se motiš. Zdaj moram pisati brez ognja in brez prepričanja in to je res težko. Kaj se hoče? ...

... Kakor sem Ti že povedal, nimam zdaj prav nobenega veselja, do nobene stvari. Živim samo zato, ker ravno živim in ker imam premalo energije. Časih sem mislil, da bom komu kaj koristil s svojimi deli, a zdaj sem uverjen, da mi ni mogoče nikomur nič koristiti. Pišem večidel samo zato, ker imam sam najlepše veselje, če spravim svoje slučajne misli v lepo formo, — časih se tudi razgremem in pišem, da se znesem nad kako budalostjo. Tudi zaradi denarja moram pisati in — čudno! — kar pišem za denar, je navadno najboljše, ker sem prisiljen, svoje misli hitro in energično koncentrirati ter jih pregnantno izraziti; ako se mi ne mudi, stvar preveč razblinim in zaidem bogvekam.

Povem Ti, dragi moj, da si zelo želim izkupati se iz tega dolgočasnega, duhomornega stanja. Zdaj se ne zanimam za čisto nobeno reč in to ni prijetno. Ako bo to trajalo predolgo, mi ne bo ostalo drugega, kot da sam storim konec svojemu življenju. Tudi sitnosti, tiste umazane sitnosti in vsakdanje skrbi me ne puste pri miru; in jaz sem jih neizmerno sit. Iz dolgov se ne morem izkupati in če se na glavo postavim, a položaj, v katerem sem zdaj, je jako labilen. Skušal bom, da dobim kje kaj stalnega, a bogve, če se mi bo to posrečilo. Študiral nisem doslej nič, kar menda veš, a prihodnji semester se vpišem, da nastopim čez tri leta vsaj lahko kako suplenturo, če vse vezi odtrgajo.

... Čital sem, da bodo igrali dne 16. t. m. mojega »Rudo«. Jaz sem radoveden, kaj bodo napravili iz njega; mnogo ne bodo mogli, ker je delo preveč nezrelo. Kar je na vsem, to je gladki dialog. Pojdi takrat v gledališče in poročaj mi po resnici. Iz časopisov se ne izve ničesar, a jaz bi vedel rad natanko, kakšna bo premijera.

... Še nekaj: G. mi je poslal Aškerčeve nove pesmi ter me prosil, da naj napišem študijo za »Zvon«. Prikrito sicer, toda dovolj jasno mi je ob tem položil na srce, da naj zamolčim, kar imam povedati neugodnega. Človek bi pljunil. Jaz sem mu takoj odgovoril, da ne maram slepariti, kot sleparijo tam doli vsi vprek. Tisti članek v »Slovincu« o kadilu in kadilnicah je bil prav dober; istotako tudi oni o gledališču in »Rokovnjačih«. Kar producira G. v samohvali, to je že preneumno. — Ali čitaš »Zvon«? Vzemi jih satan, ali človeka mora obiti sveta jeza. To je zrcalo slovenske literature? To je njen višek? Aškerc, najslabši slovenski kritik in sploh najslabši kritik na svetu, — redakter leposlovnega lista! On bo spravil »Zvon« popolnoma v konkurs. — »Života« sem se razveselil, ali veselje se je zdatno ohladilo, ko sem zvedel, da bo »Život« tudi glasilo ljubljanskega »društva umetnikov« (poleg drugih krojačev in kuharic je menda tudi Kunc član tega društva), ki nima z umetnostjo in drugimi takimi stvarmi prav nobenega opravka. Ali si bral n. pr., kako je bil sestavljen jury za Prešernov spomenik? V njem so sedeli korifeje ljubljanske nevednosti: G., A., Š. itd. Niti jednega umetnika, ne jednega kiparja ali vsaj zidarja. Zato sem prepričan, da tisti spomenik, ki je bil odobren, nikakor ni najboljši; če se motim, tedaj bi bil to res zelo izvanreden slučaj. —

Morda se Ti je zdelo čudno, da zdaj že toliko časa nisi čital nikjer nič mojega. No, jaz nimam več nobenega veselja, da bi gledal svoje ime v

kakem slovenskem listu, ker vem, da izide vse, kar pošljem, po ljubljanskem načinu obrito in počesano. Tako se n. pr. bojim, da si Aškerc ne bo upal pustiti pasirati nespremenjene tiste novele, nad katero si se zgražal tudi Ti. Ali tam nisem povedal nič novega. Zapisal sem samo tisto, o čemur sem bil že davno trdno prepričan. Vsejedno sem se namenil, da pričnem zopet pisati za »Narod«, čeravno mi je zavest neprijetna, da pojde moj papir skozi... roke. Tudi »dramatičnemu društvu«, ki me je že poprašalo, če imam kaj, bom izročil veseloigro, ki je na videz nedolžna, v resnici pa ima anarhistično tendenco. Po stranskih potih jo bom skušal spraviti v kako založbo; tudi tiste novele bi bil prodal na tak način, ali jaz, teppec, nisem hodil po stranskih potih... Ob tej priliki Ti povem, da me obhajajo časih presneto kisle misli; prašam se namreč, zakaj nisem oportunist in ali bi ne bilo to boljše zame in za druge. Vsekakor bi bilo boljše. Treba bi bilo samo malo hinavstva na zunaj, samo malo forme, nazorov bi ne bilo treba prav nič spremeniti. Kaj morda misliš, da vsi naši literatje, umetniki in politiki ne vedo natanko drug o drugem, da so sleparji in bedaki? Prav dobro vedo. Ali povedati se tega ne sme; v s t r a n k i mora biti človek, v t o l p i, potem se mu vse prizanese; če stopi korak po svoji prosto izvoljeni cesti, je izgubljen. Meni se zdi, da stopim sčasoma tudi jaz v tolpo, — zaradi forme, zaradi karijere, ne iz srčnega nagnenja. Iz srčnega nagnenja nikoli. Zupančič n. pr. je bil v Ljubljani mesec in prišel je na Dunaj že pol zaprašen. Ali ni to žalostno? In on sam tega niti ne ve. No, njegov talent je tako velik, da se ne more pogubiti. Škoduje mu samo to življenje, ki ga živi zdaj — slabše življenje od mojega — škoduje mu tista skrita samozavest, ki je mnogo bolj pogubna od očitne, in škoduje mu najbolj to, da je ostal popolnoma naiven, kakor je bil že od nekdaj. Jaz mislim, da vse to nič ne pomeni in da ima samo ošpice... Naposled, naj bo kakoršen hoče; vse sedanje slovensko literatstvo mu ne seže niti do popka.

Čital sem Murnovè pesmi, pa mi ne ugajajo posebno; hoče jih menda izdati. Nekatere so pač lepe, toda on piše zdaj z nekako naivnostjo in jednostavnostjo, ki se mi ne zdi naravna, temveč ponarejena in afektirana.

... Morda sem napisal v tem dolgem pismu kaj nepotrebnega, ali kar leži, naj ostane. Misli si, da sem Ti pisal pismo, ne razprave, zato razumi vse, kakor vidiš in ne polemiziraj z menoj. Kar sem Ti povedal o svojih nazorih, je bilo premalo in preveč. Moral bi se ali samo dotakniti stvari,

ali pa jo na dolgo razložiti in utemeljiti. No, zdaj se mi ne ljubi in vrhutega upam, da boš moje besede spravil, ne da bi jih tehtal. Ne misli si tudi nič slabega o meni, kajti zagotovi Te, da še nikoli nisem bil tako pošten kakor zdaj. In to me tolaži

Dunaj, koncem marca 1900.

... Lahko si misliš, da pri tako slabi zunanji poziciji ne morem pričeti na svojo roko boja z ljubljansko kliko. Vedelo bi se takoj, da sem Te informiral jaz, in vse maščevanje teh ljudi bi palo name. Ne misli, da se jih bojim; toda postal sem previden. Ti boš gledal, kakšne stvari sem napisal in pišem za »Matico«. Udarci bodo padali, tako fino in oprezno, da me ne bodo mogli prijeti nikjer in bodo celo prisiljeni hvaliti. To bodo prav kratke črtice — večidel nič drugega kot estetični eseji in laskam si, da bodo nekaj vredni. Zdaj jih je napisanih pet, vseh skupaj bo kakih dvajset in poslal jih bom Levcu najbrž maja meseca. V tem času pa sem zasnoval in zarisal dolgo, jako dolgo »povest«, ki ne bo nič drugega, kot pohajkovanje dostojnega, poštenega, naivnega in za domovino navdušenega človeka po vseh smradljivih brlogih in beznicah naših lepih slovenskih pokrajin. Pisal bom to res po priliki v tistem slogu in na podoben način kot pravljico o kralju Malhusu...

... Prihodnjo sezono ljubljanskega odra bom vznemiril s komedijo, ki sem se je zopet lotil; to stvar delam z veliko skrbjo in pazljivostjo; tehnika mora biti železna, tako da kljub vsemu »treznemu premišljevanju« ne bodo mogli najti ničesar »obžalovanja vrednega« na nji. — Ti se čudiš, da G. ne priobči še nobene ocene o »Rudi«. Jaz pa se ne čudim. Ali sem Ti že povedal, kako je bilo s kritiko o »Vinjetah«? G. mi je pisal takrat par laskavih pisem ter mi povedal, da bo pisal kritiko Zupančič. Toda G. ni naročil Zupančiču ničesar, pač pa L.-u, o katerem je vedel, da me ne more videti, odkar sem ga v neki dunajski kavarni osebno razžalil, ker sem mu razkril, da je tepec. Ali L. vendar ni mogel zatisniti obeh oči in zato me je v svoji prvotni oceni tu pa tam hvalil. Prineso jo G.-u. G. ga praša ogorčen nad hvalo: »Ali res hočeš, da to natisnem? Če hočeš na vsak način, — no dobro!« L.-u ni ostalo drugega, kot da je vtaknil oceno zopet v žep, šel domov, črtal vsa ugodna mesta ter jih nadomestil z »uničevanjem«. Nato jo je G. seveda sprejel ter objavil. Meni pa je pisal: »Nisem mogel drugače, — moral sem to kritiko natisniti. Zupančič odlaša predolgo. Ljudje se jeze nad mano, češ, da iz zavisti ne priobčim nobene ocene...« Tako je bilo. Nekaj

krivde ima res tudi Zupančič, ker ni pisal ničesar; ali njega opravičuje lenoba. —

Sporočil si mi, kako dvoumno in zavistno se je izjavil Aškerc o moji igri. Objednem s Tvojim pismom sem prejel tudi od njega list, v katerem mi iskreno čestita na tem »lepem vspehu«; ali tudi iz njegovih laskavih besed se vidi nekaj umazanega... No, jaz bom tem ljudem že pokazal! Sterilni so in impotentni, zato je moje delo z njimi lahko. Jaz imam še zmirom toliko moči, da napišem in bom tudi napisal vsako leto toliko, kot niso v stanu napisati oni vsi skupaj v petih letih. In s tem jih bom najbolj in najprej umoril. Glavno pa je, da ostanem na Dunaju, v samoti. Tam doli v večnih prepirih in v teh majhnih jezicah bi tudi jaz postal len in malenkosten...

Da, vidiš: boj s klerikalizmom je lahak, jednostaven in zanj ni potrebno posebnih talentov, ne posebnega poguma: vsak paglavец je lahko liberalen veljak, občinski svetnik in nositelj svobodne misli; tudi analfabetu je na razpolago gnojnice dovolj, da jo razlije nad najbližjim kaplanom. Ali neizprosni in težaki bo boj s tem zlaganim, nazadnjaškim, hinavskim liberalizmom, ki nima niti toliko iskrenosti, da bi nastopil za svoje ideje — kolikor jih ima —, temveč laže svojim nasprotnikom, laže svojim pristašem, laže sebi v svoj lastni nos, laže na desno in levo, dokler se mu ne bo naposled za zmirom zaletelo. Je med njimi nekaj poštenih ljudi; ali ti prisezajo v svoji slepoti na program, ki je že zdavno izpolnjen v vseh svojih točkah, tvorijo stranko, ki nima več nobene cilja, ki se bori samo še s sencami. Svobodomiselnih stranke, ki bi slonela na resničnih potrebah naroda, na Slovenskem ni. Zato je danes zastoj ves boj s klerikalizmom; liberalna stranka je sojena in obsojena; taka, kakoršna je, bo izginila jutri ali pojutrišnjem. Da bi izginila čim prej! Nevarna je pravi slobodi bolj kot armada kaplanov-agitatorjev. Meni se gabi vselej, kadar govori »Narod« o svobodi. V tej stranki, katere jedini program obstoji v razkrinkavanju farovških kuharic, je izključena vsa svoboda, vsaka individualnost, pač pa grasira v nji surova nevednost po prosti volji. Ta stranka je zapravila polovico narodovega duševnega kapitala; ona je potisnila duševni nivo naše inteligence pod ničlo; živi se od zlagano-idealnih fraz in podlih dejanj, a njeno čislo je temà, kakor bi rekel Levstik. Dovolj!...

V »Narodnem domu« je zbrana ljubljanska inteligenca, zbrani so stebri naše literature, umetnosti in drugih tacih stvari. Zabava je jako animirana (tudi »Narodovo« poročilo se izraža tako);

svinjájo namreč vsi vprek; na tapet prihajajo naj-mastnejše anekdote in človek si predstavlja, da je zašel v prijetno družbo poldivjih betjarov iz sred-njeogerske puste. Po ca. deseti čaši se odkašlja prof. F. (on ve »najdebelejše«, — v tem oziru pride takoj za R.-jem) in opomni družbo, da je ta večer pravzaprav poučno predavanje. Vzame iz suknje manuskript in čita ne vem kakšen idealno-estetični šmarn. Obrazi so kislí; zabava je pri kraju. Gospod profesor završi naposled na vse-občo zadovoljnost ter izpregovori krilate besede: »Preidimo zopet k stvari!« ... In svinjánje se nadaljuje ... To je opisano natanko po resnici ... to je atmosfera, v kateri žive narodni vodniki in učitelji a la G., A. itd. In to je cvet liberalizma kranjskega; — lahko si je potem predstavljati, kako je šele po deželi, po manjših mestih. Za širšo politiko, za kaj velikega in resnega ni nobenega smisla več; vse je poginilo v jedino zveličavni gonji na grešne kaplane. Ali to se bo strašno maščevalo, ko bodo bežali ti liberalni pismarji in farizeji osramočeni iz templja. Ta od naroda prokleta stranka ne bo imela ne spomenika ne častnega nadpisa. Če drugi ne bo skrbel za to in nekoliko prej za njeno smrt, bom storil to prvi jaz. Ne bo jih pokopal klerikalizem, pokopala jih bo baš svobodna misel, ob katero zdaj hinavci tako bobnajo.

Zadnjič si dejal, da nisem prišel po študijah do svojih sedanjih nazorov. Dasi sem čital precej, gotovo toliko kot devetindevetdeset naših politikov skupaj — vendar moram iskreno priznati, da se nisem iz knjig ničesar navadil. Jaz imam odprte oči, dovolj pameti in sodbe in dober spomin. Naši programi in ideali so vzeti iz knjig; in odkoder so prišli, tja se bodo vrnili, namreč v prah in pajčevine. Jaz pa pišem iz življenja in kar bom zidal v politiki, bom zidal na življenje in na dejanske razmere. Knjig je bilo čez iz čez dovolj; zdaj je treba misliti in delati ... Še par let, pa se bomo videli v javnosti; Ti poznaš moje pero in veš da znam navdušiti in če hočem tudi hipnotizirati. Jaz bom delal dotlej na to, da postane moje ime jako znano, in drugič, da si osiguram obstanek. Potem pa — hej, moji vranči! — —

Dunaj, 6. X. 1900.

... Ljubljanska literatura je jezna name, kar me zelo veseli. Ne morejo mi nič, ker vedo, da se jih ne bojim. Želim si že tistih časov, ko mi bo mogoče izdajati svojo revijo. Ni ga lista na vsem Slovenskem, da bi mogel človek tako govoriti v njem, kakor misli.

Moja komedija se bo igrala še v tej sezoni, brez črtanja in brez sprememb. Kaj tako rezkega in resničnega nisem napisal še nikoli. Vso gnilo ljubljansko družbo z njenimi gnilimi nazori sem spravil na oder. Zdaj sem že popolnoma ostavil stezo tiste umetnosti, ki ima samo nalogo zabavati filistre, da ne zaspe v svoji masti. —

Ta igra, ki sem zdaj še mnogo bolj zadovoljen z njo, nego sem bil takrat, ko sem jo dovršil, me je tako vzburkala, da sem bil precej utrujen po dovršenem delu. Zato pišem zdaj samo kratke črtice. O Veliki noči izdam, če bo šlo, novo zbirko. Boljša bo gotovo kot so »Vinjete«; vsaj resnejša bo. — Ali zdaj imam že zopet v mislih novo večje delo, ki pa bo tako, da se moram z vso resnobo pripravljati nanj. Če bo izdelatev pol tako krasna, kot je ideja, tedaj bo ta tragedija vredna vsega, kar sem napisal doslej. Lotim se dela okoli Božiča, prej ne.

Na Dunaju so zdaj prelepi dnevi. Sprehajam se po okolici. Stanujem daleč v predmestju, rabim torej kbmaj pol ure, da pridem do polja in gozda. Z ljudmi občujem prav malo. Že tri mesece nisem imel prilike, da bi spregovoril slovensko besedo. Ali nemščine sem se privadil tako, da jo govorim in pišem kakor slovenščino. Tudi Dunaj se mi je zelo prikupil; zdi se mi, da ga za stalno ne ostavim nikoli več. Na počitnice pridem časih dol, da vidim domače obraze ter slišim domačo govorico. In kaj naj bi sploh počel v Ljubljani?

Dunaj, 19. III. 1901.

... Moj položaj je kakor je bil. To žurnalističko rokodelstvo je nekaj grdega; čedalje bolj me duši in iščem poti, da bi se rešil brez posebne škode. Da, ko bi imel svoj list, ko bi mogel pisati po svoje! Ali zdaj še ne gre; grozno me je strah, da bi se ne zakopal zopet v staro mizerijo; zato zdaj še ne morem in nočem začeti ničesar. In tudi drugih vzrokov je. Toliko me je življenje že izučilo, da sem postal nekoliko bolj oprezen in previden.

Ali si že bral mojo komedijo? Nekdo mi je pravil, da sem hotel v nji karikirati Tavčarja in druge znane ljudi. To ni res. Izmišljal si oseb pač nisem in je mogoče, da je ta ali ona v nekaterih potezah sorodna kakemu znanemu človeku — toda naravnost nisem hotel smešiti nikogar; Tavčarja še posebno ne, že zato ne, ker se mi gabi tisto ostudno rogoviljenje proti njemu, ki je danes v navadi. Osmešiti sem hotel naše javno življenje, in lahko si misliš, da bi satiri škodovalo, če bi se bil spravil na osebno malenkostno psovanje ljudi, ki so danes slučajno nositelji teh za-

lostnih razmer. Včeraj so bili drugi in jutri bodo zopet drugi; osebe se menjajo, stvar ostane.

Schwentner izda jeseni novo zbirko mojih novel, ki niso bile doslej še nikjer natisnjene. Knjiga je že skoro vsa v založnikovih rokah in je že tudi skoro vsa plačana. Poleti pa se mislim spraviti na veliko delo; že zdaj uganjam potrebne študije; učim se namreč zgodovino slovenskih dežel. Jezi me to, da ni nobenega dobrega in popolnega dela o teh rečeh. Dimitzova zgodovina Kranjske je strašno filisterska in brez vsake vrednosti. Vsi ti zgodovinarji pišejo namreč zgodovino mrtve zemlje, dežele, ne naroda, ki je živel na tej grudi. Spoznaš lahko natanko, čegava »last« je bila ta zemlja od nekdanj pa do danes, a kaj je počelo, kaj je delalo in mislilo ljudstvo, ki je živelo na nji, tega ne bereš nikjer.

Pisati mislim veliko žaloigro slovenskega kmečkega ljudstva, — v obliki drame izza časa kmečkih puntov. So pisali že mnogi o tej stvari, a to je zame samo en povod več, da pišem tudi jaz.

Ali se Ti ne zdi, da so se vsi tisti naši veliki pisatelji, ki so pisali o kmetu, prav za prav norčevali iz njega? Jurčič n. pr. je bil zagrizen buržoazijec; v vseh svojih boljših delih je kmeta karikiriral, napravil iz njega nekako »lustige Person«; kmet mu je bil nekaj smešnega, originalnega. Drugi so delali in delajo istotako. Tisti, ki so pisali o kmečkih puntih, so pa zašli v drug ekstrem. Napravili so iz kmeta »svobodnjaka«, revolucionarja, francoskega konventista, medtem ko ni bil kmet nikoli revolucionar, tudi takrat ne, ko je požigal gradove... Medvedovi kmetje (v »Za pravdo in srce«) govore deloma celo v verzih! Šenoini kmetje so romantični, revolucionarni sanjači; graščaki krvoločni ljudje, ki jim ni na skrbi družega, kot pretepavanje in trpinčenje kmetov... No kam sem zašel! Ta snov me je torej zelo navdušila in napraviti hočem nekaj resnega. Glavno dejanje sem bil že načrtal in pisati pričnem takole v avgustu ali pa še prej.

Dunaj, 17. V. 1901.

... Kako se mi godi? Nič boljše, — težko življenje je! Nekaj časa se je bilo nekoliko zvedrilo, a zdaj gre spet v starih sitnostih po stari poti. Kaj hočem govoriti z vami drugimi? Ali naj se hvalim, ko bi moral lagati? Ali pa naj tožim, ko imate itak vsaki svoje breme? — Ne zapravljam nič, ali zadolžen sem kljub temu na vseh koncih. Seveda mora biti zmirom boljše, toda stvar gre počasi. Zdaj mislim ostati na Dunaju vsaj še štiri leta — in dotlej ne bo mizerije konec. Toda odkar sem

postal nekoliko rezigniran, živim v resnici mirneje in tudi mi ni treba iskati krajcarjev po cestah. Bo že vse dobro! Boli me samo, da ne morem nikomur nič poslati.

Očitati si zdaj tudi ne morem veliko, ker delam celo več kakor bi smel. Za Božič izide pri Schwentnerju nov zvezek: »Knjiga za lahkomišelnice ljudi«. Dve tretjini rokopisa ima založnik že v roki, zadnjo tretjino napišem v juliju in avgustu. A jutri pričnem z daljšo stvarjo za »Matico«. Napraviti sem mislil kratko, krepko novelo, a zdaj napišem dolgo povest. Raztegnil nisem vsebine prav nič nenaravno, toda jaz nisem prijatelj dolgoveznih romanov; najrajši povem svojo reč na kratko. Ali zdaj rabim denarja — in tako je stvar drugačna. — Vse kar pišem zadnje čase, je tendencijozno; v dramah ali v novelah povem tisto, kar mi je ravno najbolj pri srcu in kar bi v članku ali v eseju ne mogel tako jasno in tako odkrito povedati. Pripovedovanje kake ljubezenske zgodbe brez namena in pomena ni drugega kot navaden babji trač; — posebno novele, kot jih pišejo pri nas; ki nimajo niti najmanjše etične podlage. Vsa naša slovenska dandanašnja literatura — izvzemši par mladih ljudi — je, oprostite mi, za en drek. Ali boljše ne more biti. Takó duševno nizke in prazne buržoazije ni nikjer, kot je naša slovenska; in vsa naša literatura je te buržoazije cvet in sad. Od gnoja ne moreš zahtevati drugega kot smrad. Tu bo treba silne spremembe in silnega dela. Tudi jaz mislim pomagati pri tem delu, ali zdaj sem še pre slab in premalo samostojen.

Družbe nimam zdaj tukaj prav nobene in je tudi ne pogrešam. Le s svojimi starimi prijatelji se snidem vsake kvatre. Opravljam tisto malo častno in neprijetno delo, da si služim kruh, ob prostem času — ki ga je precej — pa si pridobivam zaslug za našo literaturo in študiram, doma ali v knjižnici.

Vsakihi štirinajst dni grem v gledališče. Zadnjič sem videl »Ueberbrettl« — neko vrsto »Varieté-gledališča«: pojo »moderne« pesmi, deklamirajo, igrajo pantomime itd. To je nekaj blaziranega, za duševno dekadentne ljudi, ki mislijo, da so rafinirani, pa so le duševno in telesno odživelj in perverzni. Stvar je navsezadnje nedolžna, meni se je zdela celo dolgočasna. Nekatere pesmi so bile res lepe in so zategadelj najmanj ugajale. Edino, kar bi imelo res nekaj vrednosti in v čemur leži morda kal čisto novega, aristofanskega gledališča (petje in predavanje socialno- in politično-satiričnih pesmi) — je censura prepovedala! — Reč je prišla iz Berolina, in opičji Dunajčanje hite

seveda ustvariti nekaj podobnega; tudi neizogibni Herm. Bahr je zraven.

... O Murnu sem že čul; grozno ga je škoda. Tudi impertinentno notico v »Narodu« sem bral. V taki vasi kot je Ljubljana bi se dalo človeku pomagati, ne da bi se ga javno proglasilo beračem! In tudi to je nazadnje prav: poznejši kronisti se bodo čudili, kako so Ketteji in Murni stradali, medtem ko so sedeli . . . . za polno mizo! —

Dunaj, 18. V. 1903.

... Vseeno je, kaj jaz mislim o tem cilju; če si Ti resnično srečen, tedaj jaz nimam pravice in tudi vzroka ne, da bi Te obžaloval. Ali Ti pa imaš to pravico proti meni, zakaj jaz svojega cilja nisem dosegel. Niti toliko še nisem dosegel na tej težavni poti, ki sem jo bil nastopil, da bi ljudje verovali v poštenost mojih namenov. Kar jim dam — in vsaki teh darov bi moral biti korak proti cilju — omažejo z blatom in potem očitajo blato meni. J. Ti je menda pisal o moji predzadnji knjigi »Ob zori«. Povej mi precej, če hočeš, in pošljem Ti jo; obsega nekaj starejših novel in par novih. J. Ti najbrž ni pisal svojih misli, temveč citiral notico iz »Slovenca«. In v tej notici je bilo zapisano, da se valjam po blatu, da so mi najljubše prostitutke itd. Kaj si boš pač mislil, če Ti povem, da v tej knjigi ni opisana niti ena prostitutka, da je vsa knjiga od prve do zadnje besede kakor studenec čista! Istotako je z romanom »Na klancu«, ki je izšel pravkar v »Matici« in z romanom »Hiša Marije Pomočnice«, ki izide pri Schwentnerju . . . Družba tam doli je moralčno vseskoz propadla. Piši naravnost iz srca, pa jih razžališ; daj gobavcu karkoli, okuženo bo! Zato sem tako daleč od svojega cilja.

Veseli me, da prideš na Slovensko; napravil boš veliko veselje očetu in sestram in to je prav. Še večje zadoščenje bi jim morda napravil, če bi maševal prvokrat na Vrhniki. Kjer Ti ni treba grešiti proti sebi, se lahko oziraš na čustva. — Letos pridem na Slovensko in sicer najbrž za zmirom.

Ti ostaneš doli gotovo vse počitnice in tako se vidiva sredi julija. Jaz mislim, da si bova imela povedati veliko.

Nimam Ti kaj posebnega prtpovedovati o svojem življenju. Na zunaj ni ne zelo veselo in ne zelo žalostno; teče pusto, kakor reka v barju in vidim, da sem se postaral. Misli na samomor mi prihajajo zmirom bolj poredko; ali ne zategadelj, da bi bilo življenje lepše, samo mirnejše je. Tako se človek privadi razočaranjem, kakor se je Ribničan peklu privadil in moja sodba o svetu je zdaj čisto flegmatičen »fej!«

Vendar pa upam — in že to upanje samo je morda dobro znamenje — da oživim, kadar pridem dol. In če me oživi tudi samo jeza nad našimi kanaljami, vseeno! Moram se malo pretegniti, drugače zadremlem! Ko bi bral slovenske liste, bi videl, da ne polemiziram nič več, že dve leti ne. Hvale in graje sem se tako navadil kakor vsakdanjega črnca po kosilu. Ta mir pa je morda tudi plod tiste izobrazbe, ki sem si jo pribavil sam po svoji volji in v svoji smeri.

Še eno. Ljudje govore in mnogi verjamejo, da živim »razuzdano«. Jaz mislim, da mi boš verjel na besedo, če Ti porečem, da nisem napravil nikoli nobenega človeka nesrečnega — kar je zame glavno! — in da nisem stopil nikoli tako globoko, da bi me bilo samega sebe sram. Toliko, upam, da je dovolj.

Delam mnogo; če se ne motim, je izšlo doslej vsega skupaj devet mojih knjig, brez »Tujcev« v lanjski »Matici«. In tudi novih osnov imam veliko. Kakor sem Ti že povedal, sem bil dal Schwentnerju roman »Hiša Marije Pomočnice«, ki izide v kratkem, in zdaj pišem nov roman in snujem dramo. Resnično srečen sem popoldne, kadar pišem in zvečer, ko snujem načrte. Ves ostali dan je nepotreben. Pisati pa ne morem dalj, nego kvečjemu poldruho uro na dan, ker se hitro utrudim, posebno telesno. Upam, da se popravim, kadar pridem dol. Kadar boš bral roman »Na klancu«, ki je že izšel, se boš spomnil na mater; tudi jaz sem veliko mislil nanjo, ko sem pisal. —